

Bokredaktör: Gun Berfeldt

Ny upplaga av svensk lärobok i fysiologi

Jan Lännergren, Mats Ulfvendahl, Thomas Lundeberg, Håkan Westerblad. **Fysiologi**. 2:a upplagan. 444 sidor. Lund: Studentlitteratur, 1998. ISBN 91-44-00842-2.

Recensent: Nils-Holger Areskog, professor, Färjestaden.

För två år sedan hade jag glädjen att recensera första upplagan av ovanstående lärobok, främst avsedd för biomedicinare, arbetsterapeuter och sjukgymnaster men användbar även som introduktions- och repetitionsbok för läkar- och tandläkarstuderande.

Första upplagens brister åtgärdade

Jag påpekade då en del obalanser beträffande omfång och djup mellan olika kapitel. Detta har nu åtminstone delvis åtgärdats genom en vidgning av hjärt-kärlkapitlet och nya kapitel om blodet, energiomsättningen och åldrandets fysiologi. Flera illustrationer har tillkommit och förbättrats. Några elementära patofysiologiska avsnitt, t ex om hjärtsvikt, myokardischemi och immunologiska sjukdomar har tillkommit.

Efterlyst ekokardiografi har tillkommit men omnämns i elementära ordalag på tio rader, och eko-Doppler-tekniken nämns inte. Eko-Doppler-undersökningar av hjärta och kärl tar numera huvuddelen av de kliniskt fysiologiska resurserna i anspråk och ger som demonstration för studenterna av alla målgrupperna ett ypperligt tillfälle att visualisera hjärtat som pump, klaffrörelser och flödesdynamik. Som kontrast kan nämnas att EEG och MEG (den kliniskt föga använda magnetencefalografen) får tillsammans en hel sida.

Det nya kapitlet om kroppens energibalans är skrivet i en populär vi-form om t ex »den föda vi stoppar i oss». En del upprepningar från t ex digestions- och muskelkapitlet förekommer, men är naturliga för att få en bättre helhetsyn på energibalansen, som ofta saknas i andra fysiologiläroböcker. Också det nya kapitlet om åldrandets fysiologi är väl skrivet. Det är övervägande deskrip-

tivt men innehåller fysiologiska förklaringar till åldrandets avtagande funktioner. En randanmärkning: Det påstås att muskelstyrkan kan tränas upp »ända upp i 70-årsåldern», men åtminstone en amerikansk studie har visat att muskelstyrkan kan tränas upp markant hos 90-åringar, ett tyvärr alltför litet känt faktum i dagens äldreomsorg och vård!

Rekommenderas varmt

Sammanfattningsvis har författarna gjort ett gott samarbete och tagit till sig kritiken från första upplagan. Boken kan därför varmt rekommenderas till de avsedda målgrupperna av studenter. •

Ett mästestycke om världens hälsotillstånd

The world health report 1998. Life in the 21st century. A vision for all. 241 sidor. Genève: WHO, 1998. Pris 17 sw fr ISBN 92-4-156178-0.

Recensent: Erik Allander, professor emeritus, Stockholm.

Detta mästestycke – man har svårt att hitta något annat ord – är utgivet av generaldirektören för WHO på behändiga 241 sidor till ett mycket humant pris, 17 schweizerfranc.

För varje allmänläkarmottagning

Här hittar man på ett mycket lätt sätt centrala siffror, och inte bara siffror utan även upplysningar och resonemang omkring världens hälsa den tid som har gått sedan starten 1948 och fram till år 2025. Det här är en »måste»-bok för varje allmänläkarmottagning, samt andra mottagningar, som arbetar med befolkningens hälsa. Den är indelad i kapitel, vilket gör den mycket lätt att hitta i.

Världens hälsotillstånd i överskådliga tabeller

Man har lyckats med konststycket att i enkla och överskådliga tabeller trycka ihop det centrala om hälsotillståndet i världen, både de hittillsvarande trenderna och utvecklingen. Man

kan få mera upplysningar på WHO:s fax: 41-22-791 48 70.

Inom ramen för denna helhet är det inte alldeles lätt att plocka ut några favoriter. Personligen föredrar jag kapitlet om kvinnohälsa, utvecklingen av hur man uppnått de globala målen för Hälsa för alla år 2000, uppdelat på åldersgrupper, där man ser hur snabbt läskunnigheten har ökat. Det sorgliga kapitlet om aids-spridningen i utvecklingsländerna, särskilt Afrika, får en översiktlig och mycket viktig beskrivning inför framtida funderingar om världens hälsa. HIV/aids-prevalensen ges för Afrika till 20 800 000.

Samhällsproblem som arbetslöshet, fattigdom och svält tas upp. Några enkla, men viktiga tabeller tar upp ordningsföljden, som har förändrats, från år 1968 till 2025, där framför allt sjukdomars cirkulationssystem dominerar oförändrat under en lång följd av år.

Skaffa boken!

Att räkna upp många intressanta punkter är faktiskt inte särskilt produktivt. Mitt råd är mycket enkelt. Skaffa den och ha den som uppslagsbok! Den kommer att ge inte bara viktiga funderingar över det förgångna och nutiden, utan även över framtiden. •

Drogproblem hos ”yrkesmän på piedestal”

Robert Holman Coombs. **Drug-impaired professionals. How physicians, dentists, pharmacists, nurses, attorneys, and airline pilots get into and out of addiction.** 351 sidor. Cambridge, Massachusetts–London: Harvard University Press, 1997. Pris £39.95. ISBN 0-674-21673-3.

Recensent: Lars Håkan Nilsson, överläkare, Rättsmedicinalverket, Stockholm.

Professor Coombs innehar en professur i beteendevetenskap vid UCLA School of Medicine. Under början av 1990-talet ägnade han en stor del av sin kliniska verksamhet åt djupintervjuer med personer i speciellt utsatta yrken som utvecklat ett alkohol- eller drogbe-

roende. Gruppen bestod av läkare, tandläkare, sjuksköterskor, farmaceuter, advokater och piloter, och han beskrev dem som »yrkesmän på piedestal». Benämningen är mycket träffande eftersom det är yrken som åtnjuter ett högt anseende hos allmänheten och där missbruk inte förväntas förekomma. Professor Coombs har nu sammanställt sina erfarenheter i en bok om behandling av drogproblem i dessa yrkesgrupper. Utöver en mycket god personlig kännedom om ämnet behärskar han även den vetenskapliga litteraturen, och referenslistan är i det närmaste heltäckande både avseende behandling och själva beroendeproblematiken.

Svårt att upptäcka kollegers missbruk

Även om boken berör också andra yrkesgrupper än dem inom den medicinska professionen ägnas huvuddelen åt sjukvårdspersonal. I det inledande kapitlet beskrivs de speciella problem som berör missbruk/beroende av alkohol- eller droger inom sjukvården. Liksom andra författare använder han begreppet »den hemliga sjukdomen», med vilket menas att problemen vanligen tigs ihjäl. Ingen förväntas känna till det som alla vet om. Författaren beskriver träffsäkert med hjälp av olika patientexempel hur personal inom olika vårdkategorier lyckas dölja sitt missbruk på ett sätt som inte torde vara möjligt inom andra yrken. Här tas naturligtvis problemet med den speciella tillgängligheten till läkemedel upp och även den möjlighet som sjukvårdspersonal har att medelst läkemedel dölja

till exempel abstinenssymtom. En viktig anledning till att missbruk ofta förblir oupptäckt bland vårdpersonal är den bristande träningen under studietiden att intervjua och handlägga patienter med denna problematik. Trots att missbruk och beroende är några av de vanligaste kontaktorsakerna för en stor grupp patienter ägnas mycket liten tid av grundutbildningen åt beroendesjukvård. Något som saknas i boken är en diskussion om hur sjukvården moraliserar och skambelägger missbrukare och på så sätt ökar svårigheten för dem som arbetar inom sjukvården att se och acceptera ena problem.

Skriven för alla läkarkategorier

Professor Coombs definierar på ett lättförståeligt sätt olika typer av beroende och beroendesymtom och ägnar också ett kapitel åt grundläggande mekanismer om hur ett beroende av droger eller läkemedel utvecklas. Han använder gärna olika patienter som exempel för att illustrera symtom och förlopp. Möjligen ges en något förenklad bild av verkligheten, men samtidigt blir handläggningen väldigt tydlig. Detta gör boken tillgänglig även för andra specialister eller yrkesgrupper än psykiatrer med inriktning på beroendesjukdomar.

Boken avslutas med tre kapitel om olika behandlingsalternativ. Bland de psykologiska behandlingarna förtjänas framför allt den kognitivt inriktade sociala färdighetsträningen att lyftas fram, och den börjar användas även i Sverige. När det gäller läkemedelsbehandling skiljer den sig så tillvida att i USA finns Naltrhexone registrerat medan Campral finns i Sverige. Den stora skillnaden finns emellertid i utbudet av självhjälpgrupper såsom AA och Länkarna. I USA finns en betydligt större variation och inte minst yrkesspecifika stödgrupper. Mina egna erfarenheter av behandling av sjukvårdspersonal talar för att sådana grupper har en mycket stor betydelse i behandlingsarbetet.

Ett måste för företagsläkare

Sammanfattningsvis är boken en mycket bra översikt över problemet med alkohol- och drogberoende i allmänhet och hos olika nyckelpersoner i synnerhet. Den är skriven på sådant sätt att alla läkarkategorier kan ta del av den, och den borde vara ett måste för företagsläkare men också för ledande personer inom hälso- och sjukvård för att bättre kunna uppmärksamma och åtgär-

da drogproblem. Här finns idag en betydande underrapportering, vilket inte minst visades när Socialstyrelsen i ett enkätutskick ställde frågor till sjukvårdshuvudmännen om hur omfattande drogproblemen var. De inkomna svaren tydde på ett mycket obetydligt problem, där knappast någon promille av personalen var drabbad, men i själva verket talar all erfarenhet för att det är ett avsevärt större problem. Den enda kritiken som kan riktas mot boken är att Professor Coombs antyder en speciell sårbarhet hos medicinska personal för att utveckla ett drogberoende. Någon sådan individuell sårbarhet tror jag inte finns, även om arbetsmiljön inom Hälso- och sjukvården är mycket speciell. Boken andas också en behandlingsoptimism som är välgörande och kanske kan leda till att de problem som finns idag blir synliga tidigare. •

Boknotiser

Anders Wikby, Boo Johansson. **Biologiskt åldrande.** 171 sidor. Lund: Studentlitteratur, 1999. Pris 336 kr. ISBN 91-44-00441-9.

Beth Cooper-Hilbert. **Infertility and involuntary childlessness. Helping couples cope.** New York-London: W W Norton, 1998. Pris £22.95. ISBN 0-393-70262-6.

Christina Romlid. **Makt, motstånd och förändring. Vårdens historia speglad genom det svenska barnmorskeväsendet 1663-1908.** FoU 55. 371 sidor. Stockholm: Vårdförbundet, 1998. ISBN 91-7043-048-9.

Richard Fuchs. **En rolig och tänkvärd bok om lycka.** 191 sidor. Stockholm: Karusell Förlag, 1998. ISBN 91-972827-1-5.

Ingela Fehrman-Ekholm. **Morgongåvan. Erfarenheter, tankar och fakta kring en njurdonation.** 81 sidor. Stockholms: MedOrd Förlag, 1998. ISBN 91-630-6376-X.

Gunilla Brattberg. **Väckarklockor för människor i livets väntrum.** 213 sidor. Stockholm: Värkstaden, 1998. ISBN 91-972955-6-6.

Gunilla Brattberg. **Rehabilitering med livskvalitet som mål.** 39 sidor. Stockholm: Värkstaden, 1998. ISBN 91-972955-7-4.